

Apariția capitalband-ului bicolor pe legături ferecate

Zsuzsanna Tóth

Capitalband-ul în două culori este cel mai cunoscut tip de capitalband, întâlnit de cei care au ajuns într-o legătură strânsă cu cărți legate manual în zilele noastre. Acesta însoțește legăturile de mai mult de cinci sute de ani, în care s-a diversificat împreună cu ele. De-a lungul anilor au fost culese numeroase date despre capitalband-uri și legături, respectiv despre relația celor două. Tipologia nu a căpătat o denumire general acceptată, însă descrierile legăturilor ferecate și dorința de a ușura înregistrarea datelor au determinat nașterea denumirii arbitrare de „capitalband bicolor”. În consecință, acesta a fost distins de capitalband-urile cusute altfel, dar tot din două culori. Formele prezentate în acest studiu nu acoperă totalitatea variațiilor, dar ajută la urmarea schimbării tipului, prin care legătura puternică a capitalband-ului cu blocul și coperta cărții dispăre treptat și devine doar un element artistic. Caracterizarea acestui tip de capitalband trebuie să se bazeze pe prezentarea tipurilor de legături pe care acesta se regăsește.

Legăturile ferecate înregistrate nu reflectă totalitatea formelor de legătură din perioada respectivă, deoarece ferecăturile au fost aplicate doar pe legături cu scoarță de lemn. Cunoștințele despre legături fără garnitură metalică, cu copertă de hârtie sau fără scoarță mai trebuie să fie dezvoltate, însă studiul prezent face referiri și la acestea.

Cotitura secolelor 15–16, încheierea perioadei incunabilelor, a însemnat la fel o cotitură atât în istoria tipografiei, cât și în legătoria de carte. Creșterea abruptă a multiplicării cărților tipărite, trecerea din stilul gotic în cel renașcentist și-au pus amprenta și pe legături. Schimbarea s-a desfășurat foarte rapid, în câțiva ani, decenii cu diferențe zonale. Locul legăturilor gotice cu aspect masiv a fost preluat treptat de cele renașcentiste, mai filigrane. Între timp structura legăturilor și motivele decorative folosite au trecut printr-o schimbare definitorie.

Această perioadă se caracterizează printr-o căutare a soluțiilor tehnicii de legare. Existau paralel metode inovatoare și tradiționale în tot felul de forme. Variațiile pare să fie legate de anumite regiuni și ateliere de legătorie, care prin păstrarea tradiției au făcut posibil menținerea acestora pentru o perioadă mai scurtă sau mai îndelungată.

Astfel de tehnici persistente se regăsesc și pe legături maghiare renașcentiste.

Legăturile timpurii au fost realizate în așa fel, încât să reziste cât mai mult timp. La alegerea materialelor și a construcției structurii rolul cel mai important primea durabilitatea. Capitalband-ul căpăta și funcție structurală, suportul lui era format în general din materiale identice

nervurilor și fixa ca și acestea coperta. În plus, suportul acestuia a protejat muchiile fasciculelor în timpul coasării. Așa de cusut a ocolit suportul, a ieșit afară la capătul fasciculelor, după care a fost introdusă în următorul fascicul. În așa fel suportul a împiedicat ruperea acestora în urma tragerii aței la schimbarea direcției cusăturii.

Fixarea suportului capitalband-ului s-a efectuat împreună cu coaserea fasciculelor, de aceea eventuala desfacere a aței a determinat și descompunerea suportului.

Muchia (cantul) apărută pe legăturile gotice a făcut posibilă migrarea treptată a capitalband-ului, aflat înainte pe latura îndoită a fasciculelor, ori pe colțurile tăiate ale acestora, peste șnituri. Cu scopul de a proteja muchia suporturile erau cusute variat, realizând capitalband-uri colorate și spectaculoase.

Cu mare probabilitate tot spre sfârșitul perioadei a apărut și „punctul de împunsătură”.¹ La coasere trecerea dintr-un fascicul în următorul nu se mai făcea pe marginea fasciculelor, ci prin punctul de împunsătură. La trecere fasciculele erau nodate împreună. În acest caz suportul capitalband-ului era fixat independent de coasere pe legătură, în general sub punctul de împunsătură, și nu era neapărat cusut în toate fasciculele (*fig. 4*). La sfârșitul secolului al 15-lea cele două tipuri de broșare existau paralel, însă cele cusute prin punctul de împunsătură au luat treptat locul celor lipsite de acesta. În anumite cazuri acestea erau combinate: la punctul de împunsătură s-a făcut un nod, dar trecerea în cealalt fascicul se realiza ocolind suportul capitalband-ului, pe marginea fascicului.

Data apariției capitalband-ului bicolor este nesigură, însă existența lui deja în sec. 15 poate fi demonstrată, în special pe legăturile care conțin și elemente renașcentiste. În cazul celor mai timpurii exemple încă găsim o singură variantă de coasere a capitalband-ului. Broderia acestuia se efectua de obicei prin răsucirea repetată a firului mai deschis la culoare, în așa fel una din culorile prezente era mai accentuată, mai lată, ori alocuri se folosea fir dublu dintr-o culoare. Aspectul capitalband-ului este în ambele cazuri asemănător, însă la varianta răsucită mărgeaua este alungită și conține un singur fir. Tot în acest caz apar și exemple cu culori egal proporționate (*fig. 3*). Această formă era folosită până la anii 1530, dar cea cusută cu culori egal proporționate și răsucită de mai multe ori, se aplica și

¹ În maghiară „fitzpont sau hurokkötő”, în germ. „Fitzbund”. Este punctul aflat la capul și piciorul cotorului fasciculelor, unde la coasere se face trecerea în următorul fascicul, prin efectuarea unui nod. (Mențiunea traducătorului).

încă la începutul secolului al 17-lea. Suporturile puteau fi pregătite din piele sau sfoară, extremitățile lor erau fixate în orice caz pe scoarță ca și nervurile. Coaserea se realiza prin punctul de împunsătură, iar suporturile adeseori erau fixate pe scoarță doar prin firul de cusut (*fig. 4*). Partea exterioară a coperților de lemn putea fi teșită parțial (tăiată oblic). Legăturile prezintă în general tipul de închizătoare cu coarne.

Legăturile „Lányi” au apărut în primele decenii ale secolului al 15-lea și se încadrează în categoria legăturilor maghiare renașcentiste. Coaserea nu este total uniformă, soluțiile se află într-o fază de căutare. Fasciculele erau cusute în general fără punct de împunsătură, cu excepția primului și ultimului. Suporturile erau executate din piele, care au fost fixate pe fascicule odată cu coaserea acestora. Capetele acestora, care depășeau cotorul, erau fixate ca și nervurile în scobiturile practicate pe partea exterioară a scoarțelor de lemn, cu cuie de lemn. Broderiile erau compuse în general din câte patru fire subțiri de culoare natură și roșu-marونی (*fig. 5*).

Codicele Apor, aparținătoare acestei grupe, prezintă un capitalband apărut în aceeași perioadă ca și restul din grupă, dar este brodat diferit. Aceasta era legată în totalitate prin punctele de împunsătură odată cu fixarea capitalband-ului (*fig. 6-7*). Analogii pentru această soluție aplicată la codicele Apor nu sunt rare în epocă.

După cotitura secolului al 16-lea capitalband-ul bicolor a înlocuit formele folosite dinainte și a ajuns în poziție aproape monopolă. Varietatea caracteristică capitalbandurilor gotice a dispărut, tipurile păstrate au devenit mult mai simple. În secolele următoare acesta a început să se adapteze tehnicilor noi de legătură și a fost aplicat în numeroase variații. În timp ce suporturile și modurile de fixare erau diverse, aspectul final pe legături era uniform. Formele răsucite de mai multe ori încep să dispară, iar coaserea cu culori egal proporționate devine caracteristică (*fig. 8-9*).

Un tip de legătură, din punctul de vedere al tehnicii, a fost extins pentru un timp deosebit de lung, de la cotitura secolului 16 până la sfârșitul celui 18. Acesta la fel nu a primit o denumire generală. Variațiile tipologiei, în ciuda cantității mari de exemple, se leagă între ele. De aceea încadrarea într-o grupă comună ale acestor legături ar fi oportună. Unele detalii caracteristice grupei au apărut deja pe legăturile gotice din secolul al 15-lea, însă aceste legături sunt deja tipic renașcentiste. Prima perioadă a tipului pare să fi durat până la mijlocul secolului al 16-lea. Incertitudinea se naște din cauza caracterului extins al legăturilor prin care numărul variațiilor este aproape infinit. Apariția elementelor arată diferențe și paralelism în timp și după regiuni. În ciuda variațiilor tendințele pot fi bine urmărite.

Cărțile în cel mai mult caz sunt învelite în piele de porc tăbăcită cu alaun, dar se găsesc între ele, într-o cantitate mai redusă și legături de piele de capră și vițel, tăbăcite vegetal, de culoare marونی.

Aproape toate sunt împodobite cu decor imprimat prin presare seacă. Decorația centralizată a copertei

va fi caracterizată prin chenare cât mai înguste și motive imprimate care umplă acestea. Chenarele se compun din linii realizate cu filete și umplute cu decor efectuat în special cu rulete, dar și cu fiare (timbre) individuale. Câmpul central al scoarțelor putea fi împodobit cu imagini presate cu plăci. În cazul în care ilustrația este diferită este vorba despre folosirea unei perechi de plăci. Proporția scoarțelor determină de multe ori dublarea liniilor imprimate ori realizarea unei benzi lăsate gol pe latura mai scurtă a acestora. În cele din urmă au imprimat monograma proprietarului și data ajungerii cărții în posesie, eventual titlul acesteia. Data nu coincide neapărat cu anul legării. Decorul coperților anterioare și posterioare în majoritate este identic, însă în anumite regiuni acestea pot fi imprimate diferit.

Pe legăturile timpurii ale acestui tip este caracteristic decorul bogat imprimat și umplerea întregii suprafețe a scoarței. Cu timpul imprimarea devine mai liberă, mai „aerisită”. În așa fel, la sfârșitul perioadei poate exista o decorație simplă cu doar câteva chenare și câmp central împodobit cu puține timbre individuale.

Motivul ornamental aflat în mijlocul câmpiei centrale în general era compus din timbre (ștampile) conținând câte o pătrime din motiv. Acestea au fost aplicate și separat pe colțurile copertei, ori câte două din ele pe benzile goale. Măsura decorării era determinată atât de meșter, cât și de posesor. Elementele de ornamentație folosite se încadrează în special în stilul renașcentist, însă la apariția acestui tip de legătură se foloseau și elemente gotice, cum la sfârșitul perioadei și cele baroce. Până la mijlocul anilor 1500 registrele cotorului au fost de asemenea bogat decorate prin imprimare. Mai târziu acestea au început să rămână nedecorate, ori împodobite doar cu câte un ornament presat. Imprimările au devenit accentuate doar pe nervuri și pe capitalband. Acestea imită urmele cauzate de legarea nervurilor, respectiv acoperă neregularitățile liniilor urmelor, de aceea arată ca frânghia, ori se compun din linii sau benzi înguste.

Imprimarea poate să acopere parțial și scoarța, dar și să se termine la marginea acesteia. În cazul celei dintâi amintite decorul se încheie în triunghi sau sub forma de W. De-a lungul folosirii acestui tip de legătură se schimbă și modul de învelire a pielii. La început pielea cotorului era ajustată strâns la rădăcina nervurii, cum și capitalbandurile erau profilate ca acestea. Nervurile duble din sfoară erau semnate printr-o linie presată între ele. Începând cu mijlocul secolului 17 această linie dispărea de pe numeroase legături. De asemenea măsura profilării nervurilor se reduce până când acestea vor fi prezente pe cotor doar sub forma unor linii vălurite. Însă accentuarea nervurilor prin imprimare rămâne să fie continuată până la sfârșit. (*fig. 11*). Măsura formării cotorului s-a diversificat paralel cu schimbarea cusăturii. La acest tip de legătură folosirea punctului de împunsătură este caracteristică.

La început volumurile erau legate pe nervuri duble de sfoară, care au fost trecute prin orificiile practicate în scoarța de lemn și fixate pe partea interioară a acesteia. Cu

timpul nervurile duble de sfoară încep să nu mai fie trase prin orificiile, ci lipite pe partea interioară a scoarțelor de lemn. Capetele sforilor erau desfăcute sub formă de evantai, și lipite astfel pe scoarță, fapt care a însemnat simplificarea legării, învelirii cărților.

De asemenea la mijlocul secolului al 17-lea accelerația legării a determinat ca nervurile duble să fie ocolite la coasere ca cele simple, până când cele din urmă încep să le înlocuiească total.

Această afirmație reflectă doar tendința, pentru că folosirea și coaserea potrivită a nervurilor duble a existat și în continuare (fig. 12). De-a lungul folosirii acestui tip de legătură scoarțele au suferit la fel schimbări mici, dar continue.

Copertile de lemn au fost făcute aproape în exclusivitate din fag și teșite pe partea interioară, spre șnit. La început partea exterioară a lemnului a fost teșită parțial. Această metodă de formare a scoarțelor - cu proporții puțin diferite - a fost deja cunoscută la legăturile gotice, unde colțurile nu erau teșite cu scopul de a permite aplicarea colțarurilor. Interesant este că în cazul acestui tip de legătură, în ciuda teșirii parțiale, rar au fost aplicate colțaruri și aplica. Zonă teșită denumită „amprentă” poate să apară nu numai pe partea de mijloc a scoarței, ci și pe muchia longitudinală, peste și sub închizătoarea. Se găsește atât pe scoarța anterioară, cât și pe cea posterioară, dar câteodată apare doar anterior ori deloc. În timp ce teșirea parțială constituia un element obligatoriu pe legăturile timpurii, cu timpul folosirea ei a fost redusă și folosită doar în anumite regiuni și ateliere. Teșirea este adeseori accentuată prin imprimare. Aceasta va fi folosită pentru timp îndelungat ca element decorativ și după ce dispăre teșirea (fig. 13). Ca exemplu poate fi amintită legătura din 1684 din Würtzburg, unde direcția liniilor a fost întoarsă (pe partea din față a scoarței de pe fig. 10).

Tipul de legătură studiată este înzestrată cu închizătoare. Mulțumită folosirii pentru timp îndelungat a acestuia, trei tipuri de închizătoare trebuie să fie amintite. Pe legăturile timpurii pot apărea închizătoarele cu coarne (fig. 14), însă acestea nu sunt caracteristice și pe la mijlocul secolului 16 dispar. De la începuturi până la mijlocul secolului 17 închizătoarea combinată este monopolă (fig. 15). Aceasta va fi înlocuită de cele cu cârlig (fig. 16), însă până la sfârșitul secolului 17 aceste două tipuri vor exista paralel. În continuare se găsesc doar închizătoare cu cârlig, dar numărul legăturilor fără acestea, cum și celor cu scoarță de hârtie se crește. La această legătură, împreună cu diversificarea cusăturii și a cotorului, s-a schimbat și relația capitalband-ului cu blocul și scoarțele cărții. Scoarțele de lemn erau în așa fel pregătite pe partea spre cotor, încât la exterior să continue arcul rotunjit al cotorului.

Suportul capitalband-ului era de la început fixat la blocul de carte într-un pas separat față de coasere. Odată cu apariția acestui tip de legătură pergamentul începe să fie utilizat ca suport de capitalband. La coaserea capitalband-ului au folosit și fir îndrumător, a cărui extremități erau lipite în scobiturile aflate în exteriorul scoarțelor. Suportul

de pergament pe primele două legături ale figurii 17 pare să fi fost folosit mai mult pentru protejarea muchiilor fasciculelor. Capetele benzii de pergament, asemănător firului conductor, erau lipite pe partea exterioară a scoarțelor. Colțurile acestora au fost ușor arcuite. Legăturile, la care capitalband-ul era cusut pe suportul de pergament, se găsesc într-o cantitate mult mai mare. Suportul este de regulă o bandă de pergament pliat. Îndoirea nu era perfect realizată cu scopul de a evita crearea diferenței de nivel pe cotor. Banda era făcută mai lungă, decât lățimea cotorului (fig. 19). Pliul putea fi întărit prin adăugarea unei sfori, în funcție de mărimea cărții și de grosimea pergamentului. Împunsăturile de brodată au fost trecute pe banda de pergament. Colțurile scoarțelor primeau o tăietură dreptunghiulară, creând loc astfel pentru capitalband (fig. 18). Tăietura era făcută pe partea spre cotor, până la înălțimea șnitului. Capitalband-ul a fost cusut mai lung, decât lățimea cotorului, astfel putea să treacă și pe cantul scoarțelor, continuând linia cotorului (fig. 19).

Capetele suporturilor de pergament puteau fi lipite atât pe interiorul, cât și pe exteriorul scoarțelor (fig. 20-21). Pe baza legăturilor înregistrate pare că ultima variantă a fost mai mult folosită. Ambele moduri de fixare existau din mijlocul secolului al 16-lea până la sfârșitul secolului al 18-lea. Suportul de pergament a fost deja înlocuit din mijlocul secolului al 17-lea cu pânză, care deopotrivă nu a avut o extindere mare. În cazul legăturilor înregistrate suportul de pânză era lipit pe exteriorul scoarțelor (fig. 22).

Capitalband-urile sunt doar parțial acoperite de capișoane. Pentru corecția formei acestora și îngroșarea lor putea fi introdusă o bucată de sfoară în pliu (fig. 21). Necesitatea utilizării sforii pare să fi fost legată de grosimea pielii folosite la învelire. Capișoanele pot fi situate la nivelul scoarțelor, dar și mai jos în funcție de mărimea lor (fig. 23).

Schimbările prezentate, referitoare la cotor și scoarțe sunt vizibile doar pentru observatorul atent, imaginea de ansamblu a cărților rămâne aceeași.

Prezentarea tipului de legătură nu acoperă totalitatea detaliilor tehnicii de legătură (de ex.: șnitul, aînșlagurile, banda de colț etc.), doar pe acelea care definesc aspectul și recunoașterea legăturii.

Odată cu creșterea cantității tipăriturilor a crescut și exigența pentru legăturile mai ieftin realizabile. Pentru acestea se foloseau pe o parte materiale mai ieftine, dar mai mult erau realizate în mai puține etape, într-un interval mai scurt. În această categorie se încadrează legăturile cu scoarță învelită în pergament sau hârtie, respectiv legăturile cu tablă de hârtie și cele fără ferecăture.

Aceste tehnici au apărut deja pe legăturile din secolul al 16-lea, însă numai în secolul al 17-lea au fost extinse. Legăturile de pergament prezintă de obicei un aspect simplu, nedecorat, însă tehnica lor de legare este variată. S-au realizat - deși într-un număr mai restrâns - legături fără scoarță, cu scoarță de hârtie și de lemn, sau cu placă de lemn și cele care combină aceasta cu scoarța de hârtie. Închizătoarele apar aproape în exclusivitate pe legăturile

cu scoarță de lemn. Pe cărțile cu învelitoare de pergament închizătoarele și scoarțele de lemn au existat până la începutul secolului al 18-lea. Pentru pregătirea scoarțelor de lemn au folosit aproape în exclusivitate fag, partea interioară ale acestora era teșită de-a lungul șniturilor. Datorită rigidității pergamentului legăturile erau diferit realizate față de cele de piele, însă putem găsi și câteva legături similare, cu cotor exterior (pergamentul) lipit pe blocul cărții (cotorul interior) și cu nervuri profilate (fig. 24).

Dificultățile de tratare a pergamentului au fost ușurate print-un tip interesant de legătură. Acesta a apărut în sud de Alpi, nu a avut o extindere generală, cum și în colecțiile din Ungaria rar se găsește. Fasciculele erau cusute pe nervuri de piele, iar scoarța era făcută din hârtie. Bindurile cărții erau învelite în piele, învelitoarea de pergament era tăiată pe locul nervurilor și lipit astfel pe carte. Închizătoarele se încadrează în tipul celor cu coarne. Folosirea lor a rezultat deformarea scoarțelor (fig. 25).

Cele mai multe legături de pergament cu scoarță de lemn au fost altfel realizate. Învelitorile de pergament de obicei prezintă culoare naturală, dar se găsesc și cele pictate în roșu, verde, albastru-verzui și negru. Erau pictate pe partea interioară în alb și căptușite cu hârtie albă. În general ambele straturi pot fi observate, dar câteodată poate lipsi unul. Straturile de învelitoare erau cașurate împreună. Dimensiunea acestora de multe ori nu este identică (fig. 26-27). Învelitoarea nu a fost lipită pe cotor, astfel la deschiderea cărții pergamentul se desparte de acesta. Teacă de cotor în general nu a fost aplicată (fig. 28).

Cărțile puteau fi cusute în mai multe feluri, în funcție de aceasta cotorul prezintă aspect variat. Nervurile duble de sfoară nu dispar, însă datorită accelerării coaserii, sfoara era ocolită asemănător nervurilor simple (fig. 29). Utilizarea celor din urmă amintite se extinde. Coaserea era accelerată și prin ferestruirea locurilor pentru nervuri. La toate trei variante câmpurile dintre nervuri erau cașurate cu benzi înguste de pergament, mai rar de pânză (fig. 29). Extremitățile nervurilor și benzilor cașurate, care depășeau cotorul, au fost lipite pe versourile scoarțelor.

În cazul cărților cusute pe binduri duble și simple de sfoară, acestea sunt ușor profilate (fig. 30), în timp ce la cărțile cusute pe bandă de pergament și pe binduri ferestruite învelitoarea cotorului rămâne plată (fig. 31). Benzile de pergament puteau fi ocolite la coasere atât ca benzi, cât și ca binduri. Varianta din urmă este destul de rară, pentru că prin aceasta coaserea pe bandă își pierde caracterul accelerator al coaserii. Marginea pergamentului la cotor era adeseori pliată, astfel s-a creat o muchie îngustă (fig. 31). Deoarece majoritatea legăturilor cu scoarță de lemn erau cusute pe nervuri, prin articulația internă nu a fost trecută de obicei nimic, ori doar banda îngustă, tăiată de pergament al suportului de capitalband. În puține cazuri au fost acestea cusute pe benzi de pergament.

Capitalband-urile au fost aplicate pe legături întotdeauna independent de cusătură. Suporturile puteau fi realizate atât din pergament, cât și din pânză, însă primele erau mult mai extinse. Suporturile de pânză la fel nu erau

trecute prin articulația internă (fig. 35). În cazul în care suportul era din pergament existau de obicei două feluri de abordare. Pe o parte marginile suporturilor, care depășeau lățimea cotorului, erau tăiate oblic și lipite pe rectoul scoarțelor (fig. 32). Pe de altă parte banda a fost tăiată pe mărime identică lățimii cotorului. Banda mai îngustă era trecută prin articulația cărții și lipită pe rectoul scoarțelor, în timp ce banda mai lată era lipită identic, însă fără să fie trecută prin articulație (fig. 33). Colțurile scoarțelor de lemn în general au fost arcuite și nu aveau loc pregătit pentru capitalband. Scoarțele de lemn erau făcute din fag, și teșite la interior, de-a lungul tranșelor. Șniturile erau adeseori pictate colorat, în verde, roșu, galben sau stropite cu culoare roșie sau combinația de roșu și albastru. În cazul în care au aplicat pe legătură închizătoare, s-a folosit doar tipul cu cârlig.

Pe lângă legăturile cu scoarță de lemn au existat într-un număr semnificativ și cele cu coperti de hârtie. Legarea acestora putea fi realizată la fel pe nervuri de sfoară, dar mai mult pe benzi de pergament. Bindurile erau de obicei lipite pe partea interioară a scoarțelor, dar puteau fi și trecute prin articulația scoarței de hârtie. În cazul în care coaserea s-a făcut pe benzi de pergament, acestea erau în general trase prin articulație. Se realiza, adeseori muchie pliată pe partea anterioară a scoarțelor (fig. 34). Această metodă nu se găsește pe legăturile cu scoarță de lemn.

Capitalband-uri cusute pe suport de pânză putem găsi atât pe legături cu scoarță de lemn cât și pe cele de hârtie. Există și soluția folosirii suportului de pânză la care au fixat și o bandă îngustă de pergament. Această bandă de pergament era trecută prin articulație. În plus, suporturile de pergament puteau fi îngroșate cu un ligament de pergament.

Însă, broderia capitalband-urilor prezintă în cele mai multe cazuri doar un singur strat și nu este realizată pe bandă pliată de pergament.

În cazul volumurilor de mari dimensiuni, capitalband-ul putea fi îngroșat cu o sfoară fixată pe banda de pergament (fig. 36).

Următorul tip de legătură se încadrează definitiv în stilul barocului. Apare în jur de mijlocul secolului al 17-lea. Cărțile baroce erau pregătite în special pentru a fi expuse pe rafturi, ori în dulapuri de cărți, eventual în camere, săli de bibliotecă. Din această cauză decorația cotorului devine accentuată, în timp ce copertile în cele mai multe cazuri nu sunt împodobite. Aurirea registrelor cotorului este realizată cu fiare individuale, câteodată și nervurile.

Copertile sunt de obicei decorate prin chenare aurite și presare seacă. Pe piesele mai decorate, și în mijlocul câmpiei copertilor apar steme aurite sau presate sec, simboluri religioase și monograme. Legăturile din această grupă sunt învelite de obicei în piele brună. Pielea era adeseori pictată doar după învelire. Culoarea de bază în general era dată de tăbăcire, pe care se picta imitația de marmură prin curgerea vopselii, ori se stropea culori mai închise. La marmorare se folosea pe lângă combinația tonurilor de maro-închis cu negru și culoarea verde. Realizarea ulterioară a pictării este demonstrată prin lipsa urmelor stratu-

lui de pictură pe aînșlagurile, cum și prin limitele clare ale pictării, care pot fi alocuri observate.

Cu tehnică similară se realizau și legături mai simple, fără aurire, la care doar nervurile erau accentuate prin presare seacă (fig. 37). Cărțile încep să fie cât mai des dotate cu etichete (și mai multe pe o carte). Acestea erau adeseori aurite și aveau culori roșu aprinse, verzi și albaștri. Aînșlagurile erau de multe ori decorate cu linii negre (fig. 37-39). Cărțile erau de obicei cusute pe binduri simple de sfoară. Scoarțele puteau fi făcute atât din lemn, cât și din hârtie. În cazul legăturilor cu scoarțe de lemn nervurile erau în general lipite cu capete desfăcute, sub formă de evantai, pe interiorul tablelor, rar pe exterior. La cele cu scoarță de hârtie capetele nervurilor puteau fi lipite atât pe interiorul, cât și pe exteriorul scoarțelor. În cazul scoarțelor din mai multe straturi fixarea putea fi efectuată și între acestea. Partea interioară a scoarțelor de lemn, de-a lungul șniturilor, era țesută. Șniturile puteau fi nepictate ori pictate. Culorile roșii și verzi, respectiv stropirea cu una sau două culori erau preferate (fig. 38).

Șniturile sunt de multe ori lustruite.

Pe lângă forțașurile unicolore au apărut și cele de culoare verde și albastru deschis și cele marmorate (fig. 39). Închizătoarele erau cele cu cârlig. Suporturile capitalband-urilor erau pregătite din pergament și pânză, la volumurile de mari dimensiuni puteau fi îngroșate cu sfoară (fig. 35). În cazul legăturilor cu scoarță de lemn părțile suportului de capitalband, care depășeau lățimea cotorului, erau în general lipite pe partea interioară a scoarțelor, dar sunt și exemple la care lipirea se făcea pe exteriorul scoarțelor. Suporturile de capitalband ale legăturilor cu scoarță de hârtie erau tăiate la marginea cotorului, astfel relația dintre scoarțe și capitalband era ruptă. La acest tip de legătură putem găsi nu numai capitalband bicolor, ci și noi soluții de aplicare a acestuia, care simplifică pregătirea capitalband-ului. Prima variantă seamănă mult după aspect cu capitalband-ul bicolor, însă era cusut diferit, cu un singur ac, și cu o singură culoare (fig. 40). Acest tip de capitalband a existat într-un număr restrâns deja din secolul al 16-lea pe toate tipurile de legături. Adeseori era cusut cu fir de mătase, în special de culoare galbenă și verde, mai rar natură și roșu.

Alte două variante imită efectul capitalband-ului bicolor. Una era cusută pe suport de pânză de culoare deschisă cu împunsătură răsucită. Contrastul se creează între culoarea deschisă a suportului și împunsăturile lejere, cu fir colorat (fig. 41).

Cealaltă metodă este și mai simplă. Pentru capitalband se alege o bandă de pânză, a căror margine este țesută dintr-un fir colorat. Alternarea celor două culori sunt determinate de felul țesăturii (fig. 42).

Pe legături cu scoarță de hârtie s-au realizat în special capitalband-uri din textile reiate, dar și din alte tipuri, care erau pliate peste o sfoară subțire și apoi lipite pe cotor.

Au existat și legături fără capitalband cusut. În acest caz acesta era înlocuit prin îngroșarea capișonului, care a închis optic muchiiile colilor.

Capitalband-ul bicolor apare pe cărți în culori deosebit de puține. Combinațiile preferate sunt roșu cu alb și albastru cu alb. În cazul culorii roșie găsim tonuri de la roz deschis, roșu aprins până la roșu-maroniu. Cauza acestui fapt este că identificarea exactă a culorii nu poate fi efectuată datorită îmbătrânirii, decolorării, transformării acesteia cu petrecerea timpului. Acest lucru poate fi observat pe locurile ascunse, unde se păstrează culoarea originală.

Culoarea albă reflectă mai mult culoarea firului nealbit. Albastrul prezintă tonuri de la albastru până la albastru-verzui, profunzimea culorii alterează asemănător roșului.

În perioada care se ținea până la secolul 16, se găseau și capitalband-uri cusute din fir albastru și roșu. Numărul acestora nu pare a fi semnificativă, însă la studierea anumitor volume cu capitalband albastru și alb, cel din urmă pare a fi mai mult un roșu decolorat. Rar ne putem întâlni cu combinația verde-albă, cum cea de galben-albastru poate fi considerată excepțională.

Broderia se realiza din mai multe fire, cu excepția legăturilor timpurii, unde firul a fost răsucit repetat, și a câtorva legături de foarte mici dimensiuni. Aceasta se datorează faptului, că la mici dimensiuni contrastul culorilor dispăre. În cele mai multe cazuri capitalband-ul era cusut, în funcție de dimensiunea volumului, cu 2-4 fire.

BIBLIOGRAFIE

- ROZSONDAI Marianne (2004): A könyvkötés művészetének rövid története. (Scurtă istorie a artei legăturii de carte). A könyv- és papírrestaurátor tanfolyam jegyzetei, Országos Széchényi Könyvtár, Budapest.
- SZIRMAI J. A. (1999): The archaeology of medieval bookbinding, Ashgate.

Zsuzsanna Tóth

Restaurator artist lemn și mobilier

Restaurator hârtie și carte

Biblioteca Națională Széchényi

1014 Budapesta

Szent György tér 4-6.

Telefon: +36-1-23-23-505

E-mail: toth.zsuzsanna@oszk.hu

LISTA FIGURILOR

- Fig. 1-2.* Capitalband-ul în două culori, cum apare general și coaserea lui simplă.
- Fig. 3.* Cele două culori ale capitalband-ului nu sunt egal proporționate, suportul acestuia este fixată pe fascicule prin câteva împunsături. Veneția, 1498; Veneția, 1501; Colonia, 1530.
- Fig. 4.* Suportul era fixat fără punct de împunsătură, cele două culori ale aței de broderie sunt răsucite în jurul suportului în măsură egală, ața nu este cusută în fascicule. Veneția, 1519.
- Fig. 5.* Volumul este legat fără punct de împunsătură cu excepția primelor și ultimelor fascicule. La coasere au ocolit suportul capitalband-ului și astfel au trecut la următorul fascicul. Grupa legăturilor maghiare renașcentiste de tipul codicelui Lányi. Paris, 1512.
- Fig. 6.* Fasciculele erau nodate împreună la punctele de împunsătură, dar ața de cusut a ocolit suportul capitalband-ului, după care a fost introdusă în următorul fascicul. Coaserea și coperta codicelui Apor. Legătură din a doua parte a sec. 16 din Buda.
- Fig. 7.* Scobitură practică în scoarță pentru suportul capitalband-ului și nervurile.
- Fig. 8.* Carte legată fără punct de împunsătură, capitalband-ul este brodat din mai multe fire. Lyon, 1516.
- Fig. 9.* Suportul capitalband-ului se fixează doar pe copertă, la blocul cărții este legat doar prin firul de cusut, introdus în punctul de împunsătură. Pe colțul copertei au lăsat spațiu pentru suportul capitalband-ului, pielea a fost trasă peste copertă și fixată pe partea interioară cu pană. Paris, 1601.
- Fig. 10.* Câteva forme tipice de organizare a decorului imprimat pe legăturile tipului discutat. Magdeburg, 1600; Würzburg, 1710; Würzburg, 1684; Nürnberg, 1712; Nürnberg, 1702; Antwerpen, 1665.
- Fig. 11.* Schimbarea gradului de formare și a ornamentației pielii cotorului. Câmpul cotorului este bogat imprimat, bindurile sunt practicate dublu. Lyon, 1539. Câmpul între binduri este nedecorat, imprimarea trece pe scoarțe și se încheie sub formă de triunghi. München, 1657. Nervuri duble formate ca cele simple. Dillingen, 1680. Nervură simplă, neprofilată. Fără datare.
- Fig. 12.* Schimbarea cusăturii și a fixării scoarțelor. Cusut pe nervuri duble de sfori. Basel, 1554. Nervură dublă cusută ca cea simplă. Nagyszombat, 1580 (legătură mai târzie). Cusut pe nervură simplă. Augsburg, Dilinga, 1740. Nervura trecută prin scoarță dinspre interior. München, 1657.
- Capătul nervurii lipit sub formă de evantai pe partea interioară a scoarței. Monasterium Westfaliae, 1659.
- Fig. 13.* Teșirea și dispariția treptată a acesteia de pe scoarțe. Scoarța nu este teșită sub colțar. Basel, 1558. Teșirea accentuată prin imprimare. Wittenberg, 1565. Locul teșirii este semnat doar prin imprimare. Antwerpen, 1687. Legătură cu scoarță de hârtie cu închizătoare unică; scoarța, datorită materialelor componente, nu este deloc teșită. Dillingen, 1691.
- Fig. 14.* Închizătoare cu coarne. Ingolstadt, 1565.
- Fig. 15.* Închizătoare combinată. Wittenberg, 1563.
- Fig. 16.* Închizătoare cu cârlig, în jur de 1643.
- Fig. 17.* Capătul suportului capitalband-ului se așează în scobitura pe exteriorul scoarței. Colonia, 1557–1560; Lyon, 1539; Fragment de legătură, prima parte a sec. 16.
- Fig. 18.* Locul format pentru capitalband pe colțul scoarței, tăietura întotdeauna se află la același nivel cu șnitul. Lyon, 1580.
- Fig. 19.* Capitalband-ul trece peste scoarțe. Monasterium Westfaliae, 1659; Vizsoly, 1590.
- Fig. 20.* Suportul de pergament lipit pe exteriorul scoarței. Lyon, 1580; Sfârșitul sec. 16.
- Fig. 21.* Suportul de pergament lipit pe interiorul scoarței. Antwerpen, 1650.
- Fig. 22.* Capitalband-uri cusute pe suport de pânză. Nürnberg, 1702; Frankfurt, 1710.
- Fig. 23.* Măsura formării și poziția capișoanelor pot fi diferite. Hamburg, 1587. Scoarțele și capișoanele aflate la același nivel. Ingolstadt, 1749; Frankfurt am Main, 1563.
- Fig. 24.* Pergamentul, asemănător legăturilor de piele era lipit pe cotor, pe colțul scoarței de lemn au creat la fel loc pentru capitalband. Veneția, 1655. Cotorul.
- Fig. 25.* Nervurile pe legătură cu învelitoare separate de piele. Veneția, 1601. Scoarțele de hârtie deformată de închizătoarele.
- Fig. 26.* Interiorul învelitoarei de pergament este pictat în alb și căptușit cu hârtie. Salisbury, 1691. Regensburg, 1679.
- Fig. 27.* Sub oglinda forzațului se vede ainslagul învelitoarei de pergament și căptușeala de hârtie sub acesta. Nürnberg, 1695.
- Fig. 28.* Învelitoarea de pergament nu se lipește de cotor. Viena, 1686.
- Fig. 29.* Nervurile duble ale legăturii sunt cusute ca cele simple. Cotorul cașurat între nervuri cu benzi înguste de pergament. Bamberg, 1672. Cotorul cașurat cu bandă de pânză țesută fin. Dillingen, 1723.
- Fig. 30.* Nervurile profilate pe învelitoarea de pergament. Cusut pe nervură simplă. Colonia, 1666. Nürnberg, 1695.

- Fig. 31.* Ligamentul de pergament folosit la coasere era ocolit ca o nervură, iar ața de cusut este dublat de-a lungul lățimii benzii.
Cotorul este plat, marginea pergamentului cotorului a fost pliată, formând o muchie. Partea mai îngustă a benzii de bind trecută prin articulație. Viena, 1686.
- Fig. 32.* Suport de pergament al capitalband-ului fără tăietură. Dillingen, 1723. Monasterium Wesfaliae, 1650.
- Fig. 33.* Suportul tăiat al capitalband-ului. Viena, 1651. Augsburg, 1698.
- Fig. 34.* Legătură cu scoarță de hârtie cu muchie pliată. München, 1651.
- Fig. 35.* Prin articulație au fost trecute doar benzile de pergament folosite la coasere, fiindcă suportul capitalband-ului era din pânză.
- Fig. 36.* Suport de capitalband îngroșat cu sfoară. Dillingen, 1723.
- Fig. 37.* Legăturile mai bogat și mai simplu decorate ale tipului de legătură. Marmorare. Linz, 1747. Decorație stropită. Augsburg, Dillingen, 1695.
- Fig. 38.* Șnituri decorate.
Șnit stropit cu o singură culoare, 1664.
Șnit stropită cu două culori, Augsburg, Dillingen, 1695.
Șnit unicolor, München, 1648.
- Fig. 39.* Forțaț marmorat, München, 1648.
- Fig. 40.* Capitalband simplu. Colonia, 1647.
- Fig. 41.* Capitalband cusut cu împunsătură răsucită, Fără date.
- Fig. 42.* Cusătură răsucită.
- Fig. 43.* Capitalband realizat din bandă de pânză țesută la margine cu fir colorat. Chemnitz, fără date.
- Fig. 44.* Capitalband-ul este înlocuit de îngroșarea șepcii. În jur de 1729.

Traducere: Júlia Tövissi